

lőkkal, nagyszülőkkel részt vesz egy-egy virrasztáson, temetésen. A részvétel kezdetben passzív, majd a gyermek növekedésével egyre több rítust sajátít el. Ifjúkorára ismeri a halott mellett szokásos imákat és énekeket, valamint a halotthoz fűződő rokonsági kapcsolatától függően kisebb-nagyobb szerepeket is ráosztanak. Az egyén szerepét kijelölő rokonsági viszony esetenként eltérő lehet, aminek következtében mindig más és más tennivalókat kell ellátnia: az egyik esetben a halott személy unokájaként koporsóvivő, másik esetben keresztgyerekként a halottas menetben lobogó-, vagy gyertyavivő, de fiatal halála esetén falubeli fiataalként feldíszített *bojtocskavivő* is lehet. Az állandóan változó szerephelyzet azt is eredményezi, hogy a fiatal személy felnőtt korára már sok szerepet kipróbált, elsajátította a tennivalók szokásrendnek megfelelő ellátását. Házasságkötésével bővülnek a rokoni kapcsolatai és ezzel egyidejűleg az ellátandó szerepek köre is gyarapodik.

Hárompatak lakóinak származása és felekezeti hovatartozása egyaránt heterogenitást mutat, ennek ellenére a halottas szokásrend, a hagyományokat követve, egységesnek tekinthető. A halotti rítusok, hiedelemcselekedetek terén mutatkozó eltérések egyrészt a felekezeti különbözőségekből adódnak, másrészt nem lépik át azt a határt, ami a szokás lényegéből fakad.

Az elmúlt, csaknem másfél évtized társadalmi és gazdasági változásai Hárompatak lakóit sem kerülték ki. A hagyományos gazdálkodás hatékonysága és eredményessége az új helyzetben átértékelődött, a fiatalabbak közül egyre többen keresnek városban vagy külföldön munkát. Rájuk már a kettős kultúra jellemző, akik egyrészt szülőföldjük hagyományos kultúrájának hordozói, másrészt idegen kulturális közegbe kerülve, munkavállalói érdektől befolyásolva asszimilációra hajlamosak. A jelenkori migráció okozta kulturális változások és az ezzel járó mentális következmények vizsgálata az elkövetkező idők feladata.

†Virt István

A gyimesi „Babba Mária”¹

„Babba-Mária: a Boldogságos Szűz,
a »Szép Szűz Mária« neve Székelyföldön,
főként Gyimesben és Csíokban.”
(Magyar katolikus lexikon I. 1993. 488.)

1. A gyimesi Kostelegen történt 1973-ban, hogy kenyeret akartam vágni, de nem kaptam a kést. Kissé ingerülten kérdeztem a mellettem segédkező csángó leánykától:

- Emma, hol a kés?
- Tudja a *Babba Mária* – felelte.

A meglepetéstől felkiáltottam:

- Mit mondtál?

A leányka megszeppent, félve nézett rám és halkán kérdezte:

- Nem jól mondtam?
- Jól mondtad Emma! Ti itt úgy mondjátok, hogy Babba Mária?
- Igen, úgy mondjuk.

1 Népismereti Dolgozatok 1980. Szerk.: Dr. Kós Károly–Dr. Faragó József. Kriterion, Bukarest, 1980. 231–239.

– Mikor mondjátok?

– Mindig.

– Akkor is, mikor nem tudjátok, hogy hol van valami? Babba Mária tudja?

– Igen, Babba Mária mindent tud.

– Biztosan tudod azt is, ki az a Babba Mária.

– Babba Mária a Szép Szűz Mária. Olyan ő, mint a Jóisten.

– Mint a Jóisten? Talán még imádkoztok is hozzá.

– Igen, mondjuk az Üdvözlétem, a Most segíts meg Máriát, és kérjük, hogy segéljen meg.

2. A Babba Mária elnevezéssel legelőször Csíksomlyón találkoztam. Egy csikborzsovai asszony így mutatta meg a fiacskájának a csíksomlyói Mária-kegyszobrot:

– Né látod, ott van Babba Mária.

Kíváncsian kérdeztem akkor az asszonyt, hogy mit jelent a Babba Mária.

– Azt jelenti, hogy Szép Szűz Mária. Mert a babba azt jelenti, szép.

– Azért Babba Mária, mert szép?

– Igen. Ha a gyermekeknek azt akarjuk mondani, hogy a szép, azt mondjuk, hogy babba, babbás. Mert a babba, az szép.

– Mária is azért Babba Mária, mert szép?

– Igen. Ő a legszebb. Azért Babba Mária.

Másik alkalommal akkor találkoztam a *babba* szóval, amikor új ruhába öltözködtem. Meglátott egy menasági öreg. Kedvesen összecsapta a kezét:

– Jaj, milyen babba!

– Babba? – kérdeztem. – Régen voltam én baba. Bár fiatalabb volnék.

– Nem baba, hanem babba, két b-vel – magyarázta az öreg bácsi. – Babba, annyi mint szép. Babba.

3. Az előbb említett csángó leánykától való hallomás után először az emberek egymás közti beszédét kezdtem figyelni. Kíváncsi voltam, hogy minden kérdezgetés nélkül, a maguk természetes szóhasználatában hogyan említik *Babba Máriát*.

Egy reggel, a buszmegállónál hallom, amint az egyik asszony ezt mondja:

– Bemegyek a városba, valami cipőt szeretnék venni, ha megsegít a Babba Mária.

– Én is bemegyek. Beteg a kicsikém, orvosságot kellene hozzak, csak segéljen meg a Babba Mária, hogy hamar haza is tudjak jönni – mondta egy másik asszony.

Egy estefelé egy asszony a tehenei után indult.

– Nem jöttek haza az oktalanok, meg kell keresnem őket. Csak vezetne a nyomukra a Babba Mária, nehogy besötétedjek az erdőn.

Egy kaszálóból jövő emberrel találkoztam:

– Csak jó üdőt adjon a Babba Mária hónap is, hogy száradjon a rendem.

– Messze van a kaszálója?

– Kinn a Borda tetején. Csak haza kellett jöjjek, mert most kell malacozzék a göjém. Csak szabadítaná meg hamar a Babba Mária.

– A tehenet is Babba Mária szabadítja meg, amikor borjúzik? – kérdeztem.

– Az, az áldott.

– Hát mikor a felesége szülés előtt állott? Akkor is Babba Máriához fohászzkodott?

Magától értetődően felelte:

– Hogyne! Hát ő az, aki az asszonyt is megszabadítja a terhétől.

Ezek után módszeresen kezdtem kutatni Babba Mária után.

4. Kostelegen az emberek, ha fohászknak, nem annyira Istent emlegetik, mint inkább *Babba Máriát*. Különösen a szülésnél ő a fő segítő: mind az állatoknál, mind az embernél,

ő szabadítja meg a vajúdot a terhétől. Ő a fő oltalmazója az állapotos asszonynak és a magatehetetlen magzatnak is. A 74 esztendőös Oláh Demeterné Bereczki Virággal így beszélgettem:

- Ha a tehene borjuzás előtt állott, kérte-e Babba Mária segítségét?
- Hát hogyné kértem volna! Mindenre az ő segítségét kértem, az áldottnak.
- Akkor, amikor maga állott szülés előtt?
- Ó, hát hogyné kértem volna! Mind azt mondtam: segéljen meg a felséges Babba Mária!

Szabadítson meg az áldott Babba Mária a nagy terütől.

- Még mire mondták, Babba Mária?
- Hát arra, hogy ő adta az ételt. És őt kértük, hogy rendelje ki mindennapra. Ha szép gúnyát kapott a gyermek, azt mondtuk: köszönd meg a Babba Máriának, ő küldte a szép gúnyát. Imádkozzál és köszönd meg neki! A gyermekeknek váltig mondtuk, Babba Máriát. Ők kérdezték is: Hol van a Babba Mária? Mi azt mondtuk, az égben. Ő mindent tud, mindent lát, légy jó, hogy megsegéljen a Babba Mária.

Egyszer egy férfitől kérdeztem:

- Maga ismeri ezt a szót, hogy Babba Mária?
- Ismerem és mondom is, hogy segéljen meg a Babba Mária.
- Mire kéri különösképpen a Babba Máriát?
- Tudja, mikor a tehén borjuzik, akkor mondom váltig, hogy szabadítsa meg a Babba Mária.

Ez a nyilatkozat azért fontos, mert a kosteleki ember legfőbb gazdagsága az állat. Azért aggódik, imádkozik, imádkoztat a pappal. Időközönként korpát, kukoricalisztet, sót, fokhagymát áldat meg a pappal, és a megáldott ételből kever az állatok kóstjába, hogy ne érje betegség őket. Az állatokról valón gondoskodást elébe helyezi sok egyéni érdekének is. Így érthető, hogy ez az ember is elsősorban a tehenére gondolt, amikor Babba Mária felől kérdeztem. Minden más ellő állatért is *Babba Máriához* fohászkodik.

Az állatokkal való kíméletes bánásmódra is *Babba Máriával* figyelmeztetik a gyermekeket:

- Az állatokat ne verjed, csak vékony vesszővel terelgesd, különben megharagszik a Babba Mária.

Még az időjárást is Babba Mária rendezi.

- A Babba Mária, ha megtartaná az üdőt, estig lefogatnám ezt a darabot – mondta egy férfi.

Különösen vihar esetén menekülnek *Babba Máriához*. A 71 esztendőös Gerczuly Miklós-né Csilip Karolina mondta:

- Nagy üdő esetén, amikor jó a fekete felhő, szembe vetünk vele [keresztet rajzol a levegőbe], és ezt mondjuk:

„*Babba Mária,
Vidd el a nagyüdőt,
Hol kutyák nem ugatnak,
Kakasok nem szólnak,
Kovásszal nem sűtnek kenyeret.*”

- Mit jelent ez a mondás?
- Azt, hogy vigye Babba Mária ojan hejre azt a nagyüdőt, ahol nem tehet kárt emberben és semmi emberi dologban. Ahol emberi lény nem lakik.

– Milyen az a hely?
– Hát olyan távoli magas hegy, nagy sziklával.
– Maga kitől tanulta ezt a mondást?
– Oláh Rozáliától, aki 1973-ban halt meg kilencven esztendőskorában.
– Amikor dörög és villámlik, mit mondanak?
– Görgetéskor ezt mondjuk: vessünk keresztet, mert haragszik a Babba Mária. Mikor pedig elment a vihar: Babba Mária megadta, hogy az áldott nap felsütött még egyszer.
Nagy esőben, hosszú útról jöttek haza néhányan. Közben behúzódtak egy fa alá kissé szusszanni.

Egy 15 esztendőskorú lány megázva, megfázva így kezdett esengeneni:

– Drága Babba Mária, állítsd el az esőt! Áldott Babba Mária, csak addig ne essen, amíg hazaérünk!

Gerczuly Demeter (41) tanúsága szerint az ártatlanul szenvedő ember is Babba Máriánál keres menedéket. Édesanyjától, Csilip Ilonától tanulta, hogy mit mondjon ilyenkor:

– Ha megbánt valaki és ártatlannak érzem magam, ezt mondom: a Babba Mária nem alszik, az áldott. Ő tudja és látja.

Ha útnak indult valaki otthonról, azt is *Babba Máriával* eresztették el. Gerczuly Andrásné Tímár Virág (48) emlékszik, amint az apja útra indult a szekérral, az anyja így búcsúzott tőle:

– Segéljen a Babba Mária! Térjél meg szerencsésen.

A gyermekek jóra intésében szintén Babba Mária a fő pedagógiai érv:

– Légy jó, mert lát a Babba Mária! – Ne légy rossz, mert megver a Babba Mária! – Na ugye, rosszkodtál. Elestél, megütötte magad. Látod, megvert a Babba Mária. – Megijedtél a kutyától? Ugye nem harapott meg? Megvédett a Babba Mária. – Elvágta az ujjacsksádat! Mondtam, ne járj a késsel! Hadd el na, gyere bekötöm, hogy gyógyítsa meg a Babba Mária.

– Most kukulj le szépen és aludjál. Vigyáz rád a Babba Mária.

Ha reggel a gyermek mosdatlanul kezd enni, ezt mondják:

– Babba Mária haragszik, mosakodj meg!

Vagy tréfásabban:

– Babba Mária a válura szalasztotta a disznót! Mert a disznó is mosdatlanul áll neki a vályúnak.

Ha a leányka fésülködés után nem mosakszik meg, akkor is sír a Babba Mária, így akarják tisztálkodásra nevelni, mire serényen megmosakszik.

Ha valamelyik leányka fütyül, sietve figyelmeztetik:

– Ne fütyülj, mert sír a Babba Mária.

Nem is hallottam Kostelegen soha nőt fütyülni. Vagyis bölcsőtől a sírig az élet minden vonatkozásában, mindenütt és mindenkor Babba Mária a fő oltalom, menedék és segítség.

5. Amikor kutatásaimban idáig jutottam, ismét fölmerült a kérdés, kicsoda ez a Babba Mária? Csakugyan igaza volt annak a leánykának, aki azt mondta, hogy olyan ő, mint az Isten? Váta Erzsébetet (65) kérdeztem meg egyszer, épp akkor jött haza a menyé a szüleszetről:

– Mondja, Erzsébet néni, amikor a menyét elvitte a mentő, imádkozott-e érte?

– Már hogyan imádkoztam volna!

– Kihez imádkozott?

– A Babba Máriát kértem, hogy szabadítsa meg.

– A Babba Máriát? Nem a Szép Szűz Máriát?

– Kértem a Szép Szűz Máriát is, az áldott Babba Máriát is, a Jóistent is, hogy szerencsésen szabadítsa meg.

– Ki az a Babba Mária, hogy őt külön is kérte?
– A Babba Mária? Hát az a Jóisten.
– A maga édesanyja is így mondta?
– Igen, édesanyám váltig emlegette a Babba Máriát. Most a fiatalok már ritkábban mondják.

– Látom, maga is váltig emlegeti. Többször emlegeti, mint a Jóistent?
– A Jóisten felett mondjuk a Babba Máriát.
– A Jóisten felett? Hogy érti ezt?
– Úgy, hogy a Babba Máriát inkább kérjük, mint a Jóistent. Többet kérjük őt. A Jóisten meghallgat, de a Babba Máriát hamarabb kérjük, az áldottat. Váltig hozzá fojamosodunk, a Babba Máriához, az áldotthoz.

Magyarcsügésen egy öregasszonnyal hozott össze a sorsom: Bodor Fülöpné Antal Erzsébettel (80). Leánykorában egy ügyvédnél szolgált, ezért kissé tudáskereső. Annál érdekesebb a nyilatkozata:

– Gyimesen, Áldomáspatakában születtem. Templomunk messzeceke volt a határon, de azért adventben rendszeren eljártunk a hajnali misére. Hat-hét esztendősen lehettem akkor. Emlékszem, édesanyámat valaki megkérdezte, hová mentek, azt mondta, hajnali misére megyünk, ha megsegít a Babba Mária. Mert a régiek így mondták. Csak miután imakönyvünk lett és iskolába kezdtünk járni, akkor kezdtük úgy mondani, hogy ha megsegít az Isten. Addig mind ezt mondtuk: ha megsegít a Babba Mária. Kicsi korunkban mindig így mondtuk. Csak az iskolában tanultuk úgy, hogy ha megsegít az Isten.

– Tehát addig úgy tudták, hogy Babba Mária az Isten?
– Mi kicsi korunkban más Istent nem is tudtunk, csak a Babba Máriát. Ő volt a gyermekek Istene. Csak később, a hittanórán tanultuk meg, hogy mi Máriát nem imádjuk, csak tiszteljük. Én azonban most is inkább Babba Máriához imádkozom.

– Tud valami Babba Mária-imát? Amiben Babba Máriát emlegeti.
– Olyan imát nem mondunk, inkább csak fohászkozunk a Babba Máriához, hogy Babba Mária légy velem, Babba Mária ne hagyj el, Babba Mária segélj meg.
– Tehát Babba Máriáról azt tudták, hogy Isten.

– Igen, mert váltig őt kértük.
Isten volt tehát Babba Mária: a gyermekeknek ő volt az egyetlen Isten, a felnőtteknek pedig egyenlő volt az Istennel.

6. Egy este Vaszi Gyula (59) családjánál (felesége Vrencsán Viktória, 48) ismét csak Babba Mária után érdeklődtem. Az asszony végül is kissé restelkedve vallotta be, hogy kicsi korában, amikor a hegy mögül feljött a hold, édesanyja kihívta az udvarra, és úgy mutatta neki nagy örömmel:

– Né, felbútt a Babba Mária.
– Mit mond? És ez igaz?
– Igen – felelte most a házigazda. – Ezt maga még nem hallotta? Kicsi korunkban nem is tudtuk, hogy a holdat holdnak hívják. Az a Babba Mária volt.

Az ókori nagy népek vallásában a hold mindig istenasszony volt, mégpedig fő istenasszony: Izis az egyiptomiaknál, Szeléné a görögöknél, Luna a rómaiaknál. És Babba? A magyaroknak vagy a magyarok egy részének lett volna az istenasszonya? Ezt kutassák ki a vallástörténészek. Én mindössze annyit tehetek, hogy a néphagyomány nyomán még inkább bebizonyítom: Babba Mária Gyimesben valóban a holdistennőt jelentette.

7. Immár könnyebb volt a dolgom, mert kérdéseimmel egyenesen a tárgyra térhettem:
– Igaz, hogy a hold Babba Mária?

A már idézett Gerczuly Miklósné mesélte:

– Édesapám, Csilip Péter nem is nevezte a holdat másképpen, csak Babba Máriának. Feleje fordulva imádkozott este, reggel pedig a felkelő nap felé. Mi is így imádkozunk most az öregemmel. Látja, a keleti falon van a kereszt. Régen mindenki háza keleti falára tette a keresztet vagy a szentképet. A Babba Mária képét is és arrafelé fordulva imádkozott. Kelet felé. Onnan jött fel mindig az áldott nap és a Babba Mária. Régen így mondtuk: Né felbútt a Babba Mária. A Babba Mária az égen jár. Azért mindent belát, mindent tud. Mindenre vigyáz.

– Azt mondta, hogy a Babba Mária képét is a ház keleti falára tették. Milyen volt ez a kép?

– Mária a kicsi Jézussal. Az a Babba Mária képe. De minden Mária-kép is Babba Mária. A gyermeknek minden olyan kép, amejiken Jézus van, az már Babba Mária. Mert a gyermek úgy ismeri meg Istent, hogy az Babba Mária.

Bárkit kérdeztem azután, az itt született lakosok nagy része, különösen az idősök, ezt mondják:

– Igen, a hold, az a Babba Mária.

Annakra bennük él ez a tudat, hogy a legtermészetesebb módon beszélnek róla most is. Egy téli hajnalon szánnal mentünk valahova. A lovas gazdán kívül még egy ember volt velünk és négy fiúcska. A gyermekek jókedvűen viháncoltak a szánkózás örömeiben. Végül az ember így csitította őket:

– Legyetek jók, néz a Babba Mária – és felmutatott a holdra.

A fogyó hold vékony sarlója éppen ott lógott fölöttünk a fenyők hegyén, s valósággal szikrázott a fénye a téli hajnal derengésének tiszta levegőjében. A gyermekek hirtelen elhallgattak és úgy nézték a holdat. Egyikük meg is szólalt, mintha engesztelni akarta volna rosszasságáért:

– Né, miben szép a Babba Mária!

Kurbuly Györgyné Bokor Borbála (44) mondta Magyarcsügésen:

– Mikor Dezső fiam kicsi vót, hajnalban felkeltünk fanni. A hold éppen akkor szentült le. Mondom a gyermeknek, né a Babba Mária. A gyermek nézte, nézte. Becsukta az ajtót, aztán megint kinyitotta, s úgy nézte, miben szép a Babba Mária. Aztán a hold leszentült a hegy mögött. A gyermek még egyszer látni akarta, kinyitotta az ajtót, de már nem látta. Akkor elkezdett rekegni:

– Édesanyám, lement a Babba Mária. Nincs a Babba Mária.

– Hadd el fiam, hónap reggel visszajön – mondtam neki. Így vigasztalódott meg aztán.

8. Amint a gyermek értelme nyiladozni kezd, a *tátá* és a *mámá*, az édesapám és az édesanyám szavai mellett a Babba Mária nevét tanulja meg legelőször. Ha egyebet nem is tud a gyermek, de kicsi kezével már a falra mutat, a Mária-képre. Az anya is boldog, ha gyermeke már meg tudja mutatni, hol van Babba Mária, s még inkább akkor, ha már fel is fohászkozik, összetéve kicsi kezét:

– Babba Mária, segélj meg! Babba Mária, légy velem!

Ez a gyermek első imája. Számára nincs is más Isten, mint Babba Mária.

Annak bizonyításához, hogy Babba Mária tulajdonképpen a hold, az újholddal kapcsolatos szokások is hozzájárulnak. Ha valamelyik családtag kinn észreveszi, hogy újhold van, az bemeget s elkezd kihívni a házból a többieket:

– Gyertek ki, valamit mutatok.

Nem mondja meg, hogy mit mutat, mert ha benn megmondja, akkor abban a hónapban valamit elront, például eltör egy tányért. Csak kint mondja meg, hogy újhold van. Akkor aztán feleje fordulnak és összetett kezekkel fohászkoznak.

Egyik este Gyepécén voltam. Épp akkor jött fel az újhold, mikor beléptem Kászoni Fekete Tamás (43) és felesége Csilib Mária (40) udvarára. Ismerve már a szokást, bekiáltottam a házba:

– Jöjjenek csak ki, valamit mutatok!

Kijött az ember és az asszony is. Örömmel nézték az újholdat. Amint vártam, hogy mondjanak valamit, az asszony hirtelen befutott a házba, kihozta másfél esztendőes fiacskáját, férjének a karjára tette, és az újholdra mutatva mondta:

– Né Mihájka, Babba Mária! Felbútt a Babba Mária!

A gyermek odanézett. Kicsi karját felemelte, s most ő is mutatta:

– Né Babba. Né, Babba.

Erre az asszony örömeiben énekelve kezdte mondani:

– Mihájka már tudja, hol a Babba Mária! Mihájka már tudja, hol a Babba Mária!

Közben körül táncolta a férjét. Majd elkapta a gyermek kezét, összecsókolta, és most már ellenkező irányban is körül táncolta a férjét:

– Mihájka már meg is mutatta hol a Babba Mária! Mihájka már meg is mutatta hol a Babba Mária!

Az apa mosolyogva állott ott egy helyben, a hold felé fordulva. Kezét gyermeke fejére tette, és boldogan nézte táncoló és éneklő feleségét. Közben kijött a házból egy nagyobb, már iskolás leányka. Az ember azt is, asszonyát is magához vonva, közösen kezdték mondani:

– Ebben a hónapban is segéljen meg a Babba Mária!

9. Kutatásaim közben az is gyakran feltűnt, hogy egyesek olyan nehezen nyilatkoztak: nem akartak beszélni Babba Máriáról; mintha valami szent titoktartás kötelezné őket.

Legjellemzőbb volt az özv. Vaszi Györgyné Ambrus Erzsébettel (79) történt esetem. Amikor érdeklődni kezdtem tőle, ijedten nézett rám:

– Nem tudok én ijesmit. Semmi ijesmiről nem tudok.

Pedig tudtam róla, hogy tud. Azt is tudtam róla, hogy ő a Felszeg ismert vízvető- és kenőasszonya, aki titkos szavakat suttog, amíg cselekményeit végzi. Hiába bátorítottam, noszogattam, csak hallgatott. Később az egyik leányától tudtam meg, hogy egy pap megfenyegette, amiért babonáságokkal foglalkozik. Valószínű, hogy régebb is ugyanígy történhetett: tiltották nekik a papjaik mindazt, ami a keresztény tanítással nem fér össze. Mivel azonban ezeken a szétszórt erdei településeken papokkal ritkán találkoztak, mélyebben nem ismert keresztény hitük mellett az ősökől átvett hiedelmeket is zavartalanul gyakorolhatták. Így maradhatott meg ennyire nyíltan és hamvasan Babba Mária tisztelete. Anál is inkább, mert ez a kultusz, amint előbb láttuk, egyenesen és könnyen vezette el őket a kereszténység Istenéhez.

Volt több olyan esetem is, amikor a kérdezett nyíltan bevallotta, hogy Babba Máriáról nem szabad beszélnie. Legjellemzőbb példa özv. Bereczki Demeterné Csilib Ágnes (94):

– Ágnes néni, mit tud Babba Máriáról?

Az öregasszony rám nézett, csak nézett, csak nézett és nem szólt egy szót sem.

– Kedves mámá – bátorítottam –, maga sokat kell tudjon Babba Máriáról, hiszen itt született, sokat hallott róla és biztosan maga is tanította a gyermekeit, hogy szeressék Babba Máriát. Magát is biztosan sokszor megsegítette Babba Mária.

Az öregasszony tovább is csak nézett, aztán lassan megszólalt:

– Róla nem szabad beszélni.

– Nem szabad beszélni. Talán csak nem tiltotta meg valaki?

– De igen.

– Ki tiltotta meg, mondja?

- Nem tudom.
- Mondja meg bátran, néni, ki tiltotta meg és mikor? Mostanában, vagy már régen?
- Már rég.
- Ki volt az, aki megtiltotta? Emlékszik rá?
- Nem. Rég volt. A Babba Máriáról nem szabad beszélni.

És többet egy szót sem szólt az öregasszony. Csak ült némán künn az udvaron, egy fenyőgerenda végén, és majd közel száz esztendő emlékezéseinek tömkelegéből is csak ennyit tudott felszínre hozni, hogy Babba Máriáról nem szabad beszélni. Őt szent félelemmel rejtegetni kell!

10. Közben minden általam elérhető forrást felkutattam, hátha valaki valahol már találkozott Babba Máriával és írt is róla, de nem akadtam sehol semmi följegyzésre. Mindössze a *babba* került elő néhány szótárban, és pedig:

Az első adat 1803-ban Baróti Szabó Dávidtól, a gyűjtés helyének jelölése nélkül: „*Babba*: szép. Tsetse babba, így szólnak a kisdednek.”²

A következő adat: 1838-ban az akadémiai tájszótárban, Túry Ignác gyűjtése: „*Babba*: szép, a kis galatyló gyerekeknél. Székely szó”³ – de nem tudjuk, hogy Székelyföld melyik részéből

Czuczor–Fogarasi szótárában 1862-ben ismét a gyűjtés helye nélkül: „*Babba*: gyermeknyelven annyi mint szép, csinos, csecse.”⁴

1863-ban, Kriza János *Vadrózsák* című székely népköltési gyűjteményének tájszótári részében „*Babba*, *babbás*: szép, csinos. *Babbáson* felöltözött gyermek.”⁵ A szótár élén Kriza azt írja, hogy „*Hol a táj nincs megnevezve, ott Háromszék értendő*”, tehát ez az adat is bizonyára háromszéki eredetű.

1905-ben Hajdó Ödön gyűjtése, ismét Háromszékről: „*Babba*: szép; kis gyermekekhez intézett, kedveskedő megszólítás, Háromszék.”⁶

Gombocz–Melich etimológiai szótára, 1914–1930 között, Baróti Szabó, Czuczor–Fogarasi és Hajdó adatára hivatkozott: „*Babba*: szép, kecses. Gyermeknyelvi szó.”⁷ Ugyanitt találok utalást egy brassói szász előfordulásra is.⁸

A mitológiai szótárakat szintén átnézve, mindössze két olyan nevet találtam, amely *Babba*-val rokon hangzású. Az egyik a sumér *Baba*, más olvasatban *Bawu* vagy *Bau*: a termékenység istennője, vagy földanya, aki életet lehel az élőlényekbe.⁹ A közismert szláv *Babá*-nak¹⁰ semmi olyan tulajdonsága nincs, amely a gyimesi istennővel rokoníthatná.

Babba Mária nyomait a Székelyföldön, elsősorban Csíkban kellene tovább kutatni. Talán az a rejtély is megoldódna, hogy miért lett Babba Mária kultikus központja Csík-somlyó, vagyis hogy századok óta miért épp a somlyói Máriához sereglenek a búcsújáró székelyek és csángók.

†Daczó Árpád

2 Baróti Szabó Dávid: A magyarság virági. Komárom, 1803.

3 Magyar tájszótár. Buda, 1838. 27.

4 Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. Pest, 1862. I. 389.

5 Kriza János: Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény. Kolozsvár, 1863. 492.

6 Zolnai Gyula: Tájszók gyűjteménye. Magyar Nyelv I. (1905). 282.

7 Gombocz Zoltán–Melich János: Magyar etimológia szótár. Bp., 1914–1930. I. 210.

8 „*Babba*: in der Kindersprache schön, kleidsam (Kronstadt).” Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch. Dritte Lieferung. Strassburg, 1910. 363.

9 Mitológiai ábécé. 2. kiad. Bp., 1973. 121. (Komoróczy Géza: A sumerek) és Szabó György: Mediterrán mítoszok és mondák. Mitológiai kislexikon. Bukarest, 1977. 73.

10 Szabó György: Európai mítoszok és mondák. Mitológiai kislexikon. Bukarest 1977. 24.